

ใบความรู้ เรื่อง นิทานชาดก  
หน่วยที่ ๔ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖ คติอุดมนิทานไทย  
รายวิชาภาษาไทย รหัสวิชา ท๒๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ชาดก เป็นเรื่องที่มีมาก่อนพุทธกาล เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ หรือ เป็นชีวประวัติในชาติก่อนของพระพุทธเจ้า คือ สมัยที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้นั่นเอง

#### นิทานชาดก

ชาดก เป็นเรื่องเล่าคล้ายนิทาน บางครั้งจึงเรียกว่า นิทานชาดก แต่มีความหมายแตกต่างจากนิทานที่เล่ากันทั่วไป คือ ชาดกเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง แต่นิทานเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น

ชาดกที่ทรงเล่านั้นมีนับพันเรื่อง หมายถึง พระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์นับพันชาติ โดยทรงเกิดเป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์บ้าง แต่ที่รู้จักกันโดยทั่วไป คือ ๑๐ ชาติสุดท่ายที่เรียกว่า ทศชาติชาดก และ ชาติสุดท่ายที่สุดที่ทรงเกิดเป็นพระเวสสันดร จึงเรียกเรื่องพระเวสสันดรนี้ว่า เวสสันดรชาดก

#### ประเภทของชาดก

ชาดกมี ๒ ประเภท คือ

๑. นิบาตชาดก เป็นชาดกในพระไตรปิฎกมี ๕๐๐ เรื่อง แบ่งออกเป็นหมวด ๆ ตามจำนวนคาถา นับตั้งแต่ ๑ คาถา ถึง ๘๐ คาถา ชาดกที่มี ๑ คาถาเรียกว่า เอกนิบาตชาดก ๒ คาถาเรียกว่า ทูกนิบาตชาดก ๓ คาถาเรียกว่า ตักนิบาตชาดก ๔ คาถาเรียกว่า จตุคนิบาตชาดก ๕ คาถาเรียกว่า ปัญจนิบาตชาดก ชาดกที่มีเกิน ๘๐ คาถาขึ้นไปเรียกว่า มหานิบาตชาดก ซึ่งมี ๑๐ เรื่อง เรียก ทศชาติ หรือ พระเจ้าสิบชาติ

๒. ปัญญาสชาติชาดก เป็นชาดกที่แต่งขึ้นจากนิทานพื้นเมืองไม่มีในพระไตรปิฎก หรือเรียกว่า ชาดกนิบาตมี ๕๐ เรื่อง พระภิกษุชาวเชียงใหม่แต่งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๒๐๐ เป็นภาษามคร โดยเลียนแบบนิบาตชาดก ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๔๔๘ พระบรมวงศ์เธอกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ดำรงตำแหน่งองค์สภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้ทรงแปลเป็นภาษาไทย เรื่องปัญญาสชาดกจึงแพร่หลาย

องค์ประกอบของชาดก

ชาดกทุกเรื่องจะมีองค์ประกอบ ๓ ประเภท คือ

๑. บรรยายเรื่อง คือ บทนำเรื่องหรือ อุบัติเหตุ จะกล่าวถึงมูลเหตุหรือที่มาของชาดกเรื่องนั้น เช่น มหาเวสสันดรชาดก

๒. อดีตนิทาน หรือ ชาดก หมายถึงเรื่องราวในนิทานที่พระพุทธองค์ตรัสเล่า

๓. ประชุมชาดก ประมวลชาดก เป็นเนื้อความสุดท้ายของชาดกกล่าวถึงบุคคลในชาดก คือผู้ใดที่กลับชาติเป็นใครบ้างในปัจจุบัน

#### ทศบารมี

ทศบารมี คือ บารมีที่พระโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญ ๑๐ ประการในชาติต่าง ๆ คือ

|                 |        |               |
|-----------------|--------|---------------|
| ๑. พระเมตย์     | บำเพ็ญ | เมตตาบารมี    |
| ๒. พระมหาชนก    | บำเพ็ญ | วิริยะบารมี   |
| ๓. พระสุวรรณสาม | บำเพ็ญ | เมตตาบารมี    |
| ๔. พระเนมิราช   | บำเพ็ญ | อิทธิฐานบารมี |
| ๕. พระมหาสถ     | บำเพ็ญ | ปัญญาบารมี    |
| ๖. พระภริทัต    | บำเพ็ญ | ศีลบารมี      |
| ๗. พระจันทกุมาร | บำเพ็ญ | ขันติบารมี    |
| ๘. พระนารทะ     | บำเพ็ญ | อุเบกขาบารมี  |
| ๙. พระวิฑูร     | บำเพ็ญ | สัจจะบารมี    |
| ๑๐. พระเวสสันดร | บำเพ็ญ | ทานบาร        |